

УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА УНІВЕРСАЛЬНА
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

ЧЕРЕЗ ТЕРНИ ГЕТСИМАНСЬКОГО САДУ

До 100-річчя від дня народження І. Багряного

Методичні матеріали

Харків - 2006

ІВАН БАГРЯНИЙ.

(1906 – 1963)

“Ходи тільки по лінії найбільшого опору
і ти пізнаєш світ.

Ти пізнаєш його на власній шкурі ”

І. Багрянний.

І.Багрянний – літературний псевдонім Івана Лозов’яги (Лозов’ягіна), народженого 2 жовтня 1906 р. у м.Охтирка Харківської (тепер Сумської обл.) в родині муляра Павла Лозов’яги.

Про своє дитинство Багрянний згадує у листі до Дмитра Нитченка. “Літературою почав займатись дуже рано, якщо мати за літературну працю дитяче писання віршів. Вірші я почав писати (і то по-українському) ще в російській церковноприходській школі. Почав їх писати з протесту проти вчителя і вчительки, які мене злісно називали “мазепинцем”, бо я лічив (рахував) в арифметиці не так, як вони веліли, а так, як навчила мати: один, два, три, чотири... шість... вісім... тощо. Це було завзяте змагання. І от під впливом байок Глібова та “Катерини” Шевченка, які я дістав нелегально (це було за царя), я почав писати войовничі вірші в другому класі церковноприходської школи восьмирічним хлоп’ям, в 1915 ”

У 1916 - 1919 рр. продовжував освіту у Вищій початковій школі м. Охтирки, де був редактором шкільного журналу “Надія”, що виходив українською мовою.

Три роки – від 1926 до 1929 І. Багрянний навчався в Київському художньому інституті.

Інститут закінчив, однак через політичну “неблагонадійність” його не допустили до захисту диплома, бо мав ще й інший “фах” – літературу , в якій проявив свої антирежимні, самостійницькі, антикомуністичні настанови.

Українському читачеві Багрянний став відомий завдяки публікаціям у журналі “Глобус” де 1926 р. видрукувано його перший вірш “В місто”.

Я з далеких сел калинових,
З степових ночей,
Йду на прощу до джерел нових,
До нових людей.

Після Жовтневої революції і громадянської війни, які втягли в свою орбіту мільйони і мільйони людей і перевернули все, порушивши природний хід життя, прийшли часи відносного спокою і відбудови. І. Багрянного радує ця відбудова, він її співучасник і її співець. А молодість і любов до рідної землі (хоч і важкувато часом йому живеться на ній) надихають на створення ліричних віршів – гімнів природі, людині і її праці:

Осанна ж їм,
Трудівникам невпинним,
Що йдуть з упертістю дрібної комашні
Робить основу небувалого донині...
(“Товаришам”, Глобус, 1927., №20)

Слава злиднями підбита,
Думи кров 'ю перелляті
Підуть на загин,
Покоління– наші внуки
Десь складуть незнану пісню,
Й заспіва могутня дійсність
В унісон турбін
(*"Біля Дніпрових порогів", 1927р.*)

Та молодий поет бачить і те, що сподівання людей на покращання життя поступово стають марними, що на зміну попередньому – за царату – приходить нове, ще бруталніше і водночас лицемірніше гноблення більшості людей меншістю – учорашніми революціонерами – крикунами. Нав 'язані в кривавій бійні Україні більшовизм і інтернаціоналізм, виявились нічим іншим, як новою формою її колонізацією й імперського гноблення. Життя вносить корективи, і Багряний потроху змінює акценти:

Та й не даром віками крутили нас
Закрутили й в останню мить:
Гей, насунула міць неосилена,
У рейтузах на нас стремить.

То не гунни, не скити, не половці,-
То новий "золотий Тамерлан"...
На твоїх на полях, на околицях
Непосіли ворони орла...

(*"Вандея", 1929р.*)

О, край мій! О, мій народі сирій
У перший раз (за скільки це віків?)
Підвів ти голову, затуркану без міри...
І знов хочять зіпхнуть тебе у прірву
У прірву рабства, в царство батогів.

(*"Газават", 1927р.*)

Невдовзі одна за одною з'являються збірки поезій "До меж заказаних (1927), яка виявила сміливість автора у тематиці, версифікаційну майстерність, та "В поті чола" (1930), поеми "Ave Maria" (1929) та "Скелька" (1930).

Критика закидала автору обвинувачення щодо поеми "Ave Maria" увагу їх привернув не так сам твір, як вступ до нього, написаний в формі листа до друга: "Не іменуй же мене поетом, друже мій. Я хочу бути тільки людиною, яких так мало на світі, я хочу бути тільки нею..."

Збірку Багряного "В поті чола" цензура не допустила до друку. Досить було вчитатися хоча б у ці рядки:

В ранковім присмерку хтось ходить
вже сновидий,

Хтось брязкає і тупає... Когось ведуть...
Та ні ж, то на роботу йдуть!

1928 – 1930 роки – це зоряний час Багряного-письменника: виходять друком поеми “Батіг”, “Вандея”, “Собачий банкет”, епопея “Комета”, виразно заявляє він про себе й у царині прози: журнал “Всесвіт” опублікував два його оповідання “ В сутінках ” та “ З оповідань старого рибалки ”.

Над головою Багряного почали збиратися хмари. Тому 1932 року він пише два компромісні нариси, які могли охарактеризувати його як апологета сталінської колективізації. Їх об’єднана назва “Крокви над табором”. Одначе це вже не допомогло, і 1932 р. у Харкові письменник був заарештований на розі Шпитального провулка та Сумської вулиці. Цілий рік його тримали у камері смертників Харківської в’язниці “При першому арешті в ГПУ – згадував письменник, - по рокові сидіння в камері самотнього ув’язнення, мені запропонували орден, якщо я здамся, засуджу офіційно в пресі своє минуле і всіх своїх соратників, засуджу свою літературну творчість, як класово ворожу, тощо й напишу велику поему про Сталіна. Я все це відкинув геть. Хотів би я знати, хто би з теперішніх моїх супротивників встояв би в такій ситуації й при виборі між орденом і смертю чи каторгою вибрав останнє.”

Під час слідства Багряний написав поему-симфонію “Золотий бумеранг” – оптимістичний гімн людині й усій планеті.

В результаті Багряного засудили 1933 р. на п’ять років заслання і вивезли на Далекий Схід. Про період перебування І. Багряного на Далекому Сході в 1932-1937р сьогодні ще маємо мало відомостей. Точних даних про час повернення І. Багряного із заслання немає. У різних дослідників час його перебування на волі до наступного арешту коливається від кількох днів до майже року.

А 16 червня 1938 р. – новий арешт і знову... Харків.

Хворий, знесилений, але нескорений І. Багряний повертається в Охтирку.

Та хіба можна скорити людину, яка і в камері смертників вірила:

І ми не вмерем!

Нас не зітруть із рубрики! –

Ми оживем в страшнім вогні стихії. –

Ми ще каратимем хамів Мечем Республіки

На місці лобнім, там, біля Софії!

(“З камери смертників”, 1939 р. Харків.

Тюрма на Холодній Горі)

З початком окупації Багряний працює в газеті “Голос Охтирщини”, де видруковує уривки зі “Скельки” під псевдонімом “Сорок Сорок” дописує до “Нової України”, редагованої Юрієм Бойком. Побачивши тоталітарну суть нової влади, відкрито виступає проти неї у п’єсі– утопії “Генерал”. 1944 р. Багряний написав поему “Гуляй-поле”.

Лежить Гуляй-Поле в крові і в сльозах,

Потопане, смертю розоране,

В бомбових кратерах і черепах,
В гільзах,
в ожугах,
в м'язах,
в трісках...
І навіть не крячуть ворони –

Жахаються круки, минають здаля, -
Шкіриться жаско, смердить земля.
(1944).

Форма твору – тверда і бриласта, а зміст апокаліптичний.

Іван Багрянний опинився у Львові. Львів 1939-1944р. був обов'язковою тимчасовою пристанню для тих, хто намагався через радянські пороги перебратися на захід.

Іван Багрянний разом із Тодосем Осьмачкою і Михайлом Орестом були серед тих, хто вніс свіжий струмінь у літературне життя Львова і засвідчив високий рівень незнайомої до того поезії по той бік Збруча. Саме у Львові розпочалася літературна біографія роману “Тигролови”, який на організованому Українським видавництвом конкурсі розділив перше місце разом із повістю Т.Осьмачки “Старший боярин” Багрянний став ініціатором створення підпільного уряду національно-визвольного руху під проводом ОУН-УПА – Української Головної Визвольної Ради (УГВД) та у виробленні її програмних документів, які ознаменували об'єднання всіх незалежницьких сил та повернення від тоталітаризму до демократичної політичної концепції, або, принаймі, прагнення до такого об'єднання і такої концепції.

У серпні 1944 р. І. Багрянний намагався через Карпати пробратися у Словаччину, але під час облави на емігрантів його схопили і відправили до Німеччини. Довелось бути “остарбайтером” але недовго: письменник знову втікає – спочатку в Тіроль, далі в Інсбрук (Австрія). Зупинився в німецькому місті Новий Ульм.

У холодній кухні табору для переміщених осіб Іван Багрянний за одну ніч написав пристрасний памфлет “Чому я не хочу вертатись до СРСР?” А услід за “Тигроловами” виходять інші твори, що засвідчують жанрову майстерність і неординарність автора: роман “Люба”(1944), відновлена з пам'яті збірка “Золотий бумеранг” (1946), виспівана в камері смертників драматична повість “Морітурі” (1947), комедія – сатира “Генерал” (1948), повість-вертеп “Розгром” (1948), роман “Сад Гетсиманський” (1950)

Цей твір - не “звичайна” біблійна історія; як може видатися на перший погляд. Це тюремний роман, в основі якого документальні факти. Син коваля Андрій Чумак утікає з тюрми додому. На похорон батька. На поминках зібралася осиротіла родина: матір, Андрій, троє старших і видатних братів: командир дивізії Микола, моряк Михайло, льотчик-орденоносець Сергій та сестра Галя, дівчина-підліток та священник. Окрім них, Андрія бачив ще й візник. І от несподівано перед світанком прийшов до хати начальник НКВД і забрав “Націоналіста”. Герой проходить кола пекла. А мозок випікає одна-єдина думка “Хто зрадив?!”

“Сад Гетсиманський” не мав такої популярності, як памфлет “Чому я не хочу вертатись до СРСР?”, хоч преса пошанувала твір захопленими відгуками. На два десятиліття випередив Багрянний “Архіпелаг Гулаг” О. Солженіцина, Нобелівського лауреата. Після “Саду Гетсиманського” побачили світ: повість “Огненне коло” (1953), поема “Антон Біда – герой труда” (1956).

Ми прийдемо з усіх світів
І з всіх розпутть Росії,
На втіху й щастя Матерів!
Для ворогів же...
В тій порі
Для них засяє Бог вгорі
І МЕЧ
Біля Софії.

Також роман “Маруся Богуславка” (1957), перша частина незавершеної трилогії “Буйний вітер”, роман “Людина біжить над прірвою” (1965), твори для українських дітей, яким письменник надавав особливого значення, - “Казка про лелек та Павлика-мандрівника” (1947), “Телефон” (1960).

“Огненне коло” – повість про трагедію під Бродами, про “одну з найтяжчих тем усієї нашої визвольної боротьби” – так охарактеризував її сам автор у зверненні-післямові до читача. Художнє полотно виходить за рамки повісті. Це не тільки повість, а й трагедія, і містично-психологічний трилер, в основі якого – криваві події недавньої української історії. Він – про трагічну загибель української дивізії “Галичина”, сформованої в структурі німецьких військ і розтерзаної двома могутніми і найжорстокішими арміями, фашистською і радянською, на теренах Львівської області влітку 1944 року.

Умови, в яких І. Багрянний творив літературу, були екстремальними. З 1948р. письменник майже не виходив з лікарень. Коли вже не міг працювати за письмовим столом, йому зробили для письма спеціальну дошку, яку, лежачи на лікарняному ліжку, ставив на груди. Палата в санаторії Сан-Блазієн перетворилася на робочий кабінет.

Фізична немічність не заважала будувати творчі плани на майбутнє. Хотілося написати про Симона Петлюру, про повстання на концернику “Потьомкін”, яке почалося зі слів матроса-українця Вакулинчука, сказаних по-українськи: “Та доки ж ми будемо рабами?” Хотілося відтворити у пам’яті конфіскований роман “Марево”. А ось останній лист І. Багряного до “Дорогого друга” (саме так завжди звертався до Д. Нитченка його автор); “Дорогий Друже Дмитре! Коли б ви були тут, коло мене, й побачили, як я борюкаюсь за життя, Ви б не нарікали на мене, що не пишу листів. Щоб Ви знали, я ось уже рік не вилажу з лікарень. Здається, моя пісенька проспівана... Не нарікайте, що нема листів. Як тільки буду в стані – напишу. Неодмінно. Оце написав кілька рядків, а так ніби працював півдня кайлом у шахті.”

Помер Іван Багрянний 25 серпня 1963 р. в німецькому санаторії Сан-Блазієн. Після смерті знайшли недописаного листа: “Друже мій! Я вже задихаюсь. Щоби уявити, якого несамоговиного напруження нервів і волі треба мені для витримання всієї зливи мерзості (такої безкінечної і такої немилосердної), треба взяти лише до уваги, що моя душа від природи – це душа поета і митця. А значить, вона зовсім не

пристосована таку мерзоту витримувати – не має панцера, та я все це витримувати мушу. Мушу! Хто зрозуміє це слово!? Тому я зціплюю зуби, нагинаю голову і йду до кінця мого призначення... Серце кожного поета і романтика мусить іти на Голгофу”. Поховано Івана Багряного на цвинтарі в Новому Ульмі. На могилі стоїть пам’ятник (автор – скульптор Леонід Молодожанин) із написом-цитатою із поеми “Мечоносці”:

Ми є. Були. І будем ми!
Й Вітчизна наша з нами.

В Україні життєвий подвиг письменника було оцінено уже за Незалежності: у березні 1992 року Івана Багряного посмертно нагороджено найвищою відзнакою нашої держави – Державною премією України імені Тараса Шевченка.

Всі надруковані твори Івана Багряного доєміграційного періоду були вилучені і заховані в спецхранах, всі рукописи конфісковані і, якщо не знищені, досі перебувають у закритих архивах. “Тигролови”, “Сад Гетсиманський”, “Огненне коло”, п’єси, поезії та публіцистика Івана Багряного з 1989 р. друкувались у вітчизняній періодиці і виходили окремими виданнями.

Перші два романи екранізував у п’ятисерійній телевізійній стрічці Київський режисер Ростислав Синько, запросивши на головну роль актора Харківського театру ім.Т.Г. Шевченка Олега Савкіна. Втім, харків’яни про все вище згадане майже не знають і знати не хочуть. Імені Багряного немає навіть на меморіальній дошці на будинку “Слово”, де він колись мешкав у Харкові.

НОВІТНІЙ УКРАЇНЕЦЬ У САДУ СТРАЖДАНЬ

Літературний вечір за романом І. Багряного “Сад Гетсиманський”

“Отче Мій, коли
можна, нехай обмине
ця чаша мене...”

Ведучий 1. Справжньою подією в українському літературному житті став вихід у 1950 р. роману І. Багряного “Сад Гетсиманський”. В основі своєї роман автобіографічний, написаний на підставі перебувань письменника у слідчих камерах Харківського НКВД та в тюрмі на Холодній Горі. На авантитулі роману подано авторську примітку, в якій сказано:..”Всі прізвища в цій книзі, як то прізвища всіх без винятку, змальованих тут працівників НКВД та тюремної адміністрації, а також всі прізвища в’язнів (за винятком лише кількох змінених) – є правдиві.”

Ведучий 2. Цей роман приніс черговий успіх і славу авторові. Реценції на роман були здебільшого позитивні. Як писав Володимир Мартинець. “Аж у цьому творі Багряний показав себе і переріс не тільки всіх наших письменників на еміграції, а переріс самого себе.” А польський літературознавець Юзеф Лободовський наголосив, що ...Багряний описує таку страшну дійсність, про яку Кестлерові навіть не снилось...

Ведучий 1. Кривавий жах терору 30-х рр. вже описаний у літературі з достатньою повнотою. Але й на цьому фоні роман Багряного не губиться – в ньому проглядає інший рівень бачення тих глобальних болючих проблем нашої історії. Особливої оригінальності і значимості надає твору накладання на зміст такої образно-художньої парадигми, яка повертає нас у світ Біблії. Страждання – неодмінний супутник життя. Вершина їх – муки Сина Божого в Гетсиманському саду в ніч перед розп’яттям. Євангельський сюжет головному героєві твору – Андрію Чумаку, якого за чийось доносом кинуто до в’язниці, переказує інший в’язень – Петровський. Чумака це місце в Біблії, “найбільше приковувало”, трагедія немовби “рухала його серцем”. Однак в устах священника строге біблійне слово створює відповідний настрій, стає емоційнішим і від того ще трагічнішим.

Читець. ...Темний, сповнений чорного, задушливого тропічного мороку сад, тоскна тиша... Христос на колінах з очима, наставленими у безодню душноної ночі... Млость передсмертної душевної муки...зрада...Відступництво Петра й відчуженість заспаних учнів. Самота... Безмежжя туги, нестерпний тягар відчаю...зловісний крик півня...крик безнадії...тріумф зла...

Ведучий 1. Передчуття жахливих страждань змушує Сина Божого звернутися до Отця Небесного: “Отче Мій, коли можна, нехай обмине ця чаша Мене...” (Матвій, 26,39) Майже через дві тисячі років персонаж роману Багряного Петровський і “хор” усіх страдників повторить “Господи!...Нехай же мине всіх і

його ця чаша безглуздя!” В епіграфі до роману стоять ці ж слова: “Отче Мій! Коли можна, нехай мимо йде від мене чаша ця!...”

Та не обминула Христа ця чаша (занадто нагрішило людство), і Андрія теж – великий гріх вчинили його земляки і рідні.

Доведений до відчаю, страшно катований комбриг Васильченко в предсмертну годину зізнається: “Я проклинаю той день і час...Коли я підпорядкувався приказові Льва Троцького... а не пішов з Симоном Петлюрою...Може б, ця мерзость не панувала...”

Ведучий 2. Звучить Андрієва молитва, перегукуючись із подіями в Гетсиманському саду, про те, щоб його минуло найстрашніше. На гору свого розп’яття сходять, як і Христос, Чумак:

Читець. Андрій підіймався крутими сходами, тяжко й помалу ступаючи, немов ішов на Голгофу...

Ведучий 1. В’язниця – це окрема інституція “держава в державі”, “філія єдиної великої системи”.

У камеру набивається інколи стільки, що можна тільки стояти (або ж вона перетворюється у страхітне людське звалище”), вводиться тотальна система заборон (“заборонено ходити по камері...стояти...заборонені прогулянки... писати будь-чим і будь-що, заборонено шити...заборонено не тільки спати, а й дрімати вдень”). Практикується специфічне “харчування” додаються остюки, камінці та інше сміття в кашу.

Ведучий 2. Людина опиняється абсолютно поза законом. За цими законами створена унікальна країна – “єдина тюрма” з якої немає виходу де все регулюється системою антилюдських правил: “не важно, що ти робив учора, важно, що ти міг робити завтра”, “Ліпше поламати ребра ста невинним, аніж пропустити одного винного”; “Ліпше закопати в землю сто невинних, аніж не закопати одного винного”. У цій країні свої моральні закони, тобто беззаконня.

Читець. Тут тебе...не питають про правду. І нікому вона тут не потрібна. Правдою буде те, що я тобі начеплю.

Ведучий 1. Для слідчих не було нічого недозволеного особливо лютими були тортури (“конвеєр системи Миколи Єжова”), серед яких домінуюче місце займало “безперервне биття” яке невідомо змінювало людину. Яскравий приклад – доля колишнього командуючого військами ВЧК-ОГПУ у Харкові.

Читець. Георгіані був на диво елегантний, аристократичний, випрасуваний, накрохмалений, ідеально сніжно-білий і виключно гордий та недоторканий...

Мав білі замшеві черевики, білі шкарпетки, наманікюрені нігті на руках. Він не хотів сидіти серед такої страшної юрби голих контрреволюціонерів...

Ведучий 2. Таким постає він після арешту, а ось – після “довірливої” розмови.

Читець. Губи йому несамовито тремтіли... Білосніжний одяг на Георгіані був густо вкритий чіткими відбитками підошов... Він повів блукаючим поглядом по камері... трагічно, розгублено промукав: “Мене ...били...” Потому безсило сповз на підлогу, закрив лице руками і гірко заплакав.

Ведучий 1. Після таких тортур ішли абсурдні самозвинувачення – “ психоз самовикриття”. Один з ув’язнених зізнався, що хотів “викрасти крейсер “Червона Україна” й завести його до Вірменії. Щоб там його обсадити контрреволюційним військом а потім на ньому приїхати та й розгромити советську владу.” Слідчі, або й самі арештовані, вигадували міфічні організації, до яких вони нібито належали, шпигунство на користь найекзотичніших капіталістичних країн та ін.

На основі цієї божевільної маячні фабрикувалися найфантастичніші “справи”, що вели до розстрілу, на довговічну каторгу або ж до самогубства.

Ведучий 2. Аналогічна перспектива чекала й Андрія Чумака – інженера-авіатора ; ізольований від суспільства, зраджений (за твердженнями слідчих) найближчими людьми, самотній, він не повинен був вистояти: зламати будь-який організм – це лише справа часу й інтенсивності фізичних тортур (в цьому кати були переконані). На такі справи професіонали з НКВД не жаліли ні сил, ні вміння.

Читець. Великін...враз з усього маху вдарив в обличчя. Андрій упав на стілець... Хтось раптовим ударом вибив ногою стілець з-під нього, й Андрій упав на підлогу. Схопився миттю, але удар під коліна, повалив його знову. І затанцювали над ним усі п’ятеро. Били...ногами, качали по підлозі, садили черевиками по чому попало... “Приб’ють на смерть!” вже металась безпомічна думка... Потім удар в потилицю черевиком поверг його в темряву...

Ведучий 1. Кілька разів свідомість доходила до крайньої межі. “Душу обступало відчуття божевілья”... “Тваринний інстинкт перед лицем можливої смерті...вимагав капітуляції. “Повісь мене” – звертається Андрій до Слідчого. Ось-ось кінець – самогубство. Однак цього не сталося . Андрій вистояв. Незвичайна стійкість пояснюється радше іншими чинниками, не тільки “залізною волею” та “жадобою жити”, а й шляхетністю натури. У Чумака є свій кодекс честі, своє життєве кредо і власна філософія. Суть її сформульована в імперативі:

Читець. Ліпше умерти раз, умерти гордо, з незламаною душею, аніж повзати на колінах і вмерти двічі – морально і фізично. Але в першому варіанті ще є шанс взагалі не вмерти.

Ведучий 2. І власна філософія і ясне бачення не з’явилися в Андрія самі по собі. Початок їх зі світу дитинства - “світу казки”, де були “сині нетрі ночі”, образ новітнього Хоми Брута у “світляному колі” і клятва “всім своїм еством любити добро й ненавидіти зло”.

Читець. Завербуватись! ...Хай живе провокація!... Але це лише на коротку мить, і це така божевільна думка, як блискавка. Її враз погасив “хтось”, що стояв на варті його душі...

Ведучий1. Радше всього цей “хтось” є ще не усвідомлений Андрієм, але чітко сформований у його душі комплекс Христа, який ґрунтується на любові. Носій любові – серце (осердя Андрієвого світу). Недаремно пізніше прозвучить фраза про серце, віддане за “друзі своя”. Подвиг Андрія теж має врятувати народ, давши йому іскорку надії в тому, що людина не тільки найнещасніша і найпідліша, а й “найвеличніша...з істот”. Якщо ж ні, всі впадуть у “безодню позорища” і після цього вже “не можна жити на цім світі”.

Ведучий2. Категорія народ не випадкова: у романі “Сад Гетсиманський” йдеться про мільйони, які проходять через в’язничне пекло.

Частинкою цього всеосяжного українського світу відчуває себе Андрій. Власне, він і є його квінтесенцією, новітнім українцем – за рівнем самоусвідомлення, менталітетом, прагненням бачити свою націю повноправною серед інших.

Ведучий 1. Українськість Чумака – не заперечення інших національностей. Навпаки – як трепетно тягнеться до нього єврей Давид та й інші різноплеменні співкамерники, для яких він немов добрий самаритянин. Українськість – фундамент, на якому виростає людська гідність. Це та точка, від якої натхненна душа Андрія починає сходження на Голгофу заради порятунку людей. І він досягає свого: звичайний в’язень перетворюється в легенду, яка й живить надію, зміцнює душі людські, нейтралізує філософію зради (а вона так поширена в тюремному середовищі) і тим самим сприяє торжеству життя. Такі люди, за Багряним “є проблесками нової ери”.

Щоб поглибити первинне сприйняття учнями тексту і привернути їхню увагу до основного авторського задуму, пропонуємо орієнтовно таку систему запитань-завдань:

-Знайдіть у тексті опис зовнішності героя. Які деталі в ньому привернули вашу увагу і чому?

- Визначте епізоди, в яких розкривається характер Андрія Чумака. Що на вашу думку, є визначальним у ньому?

- Як у романі змальована радянська в’язниця?

- Знайдіть у тексті слова, які характеризують ставлення слідчих до арештованих і людей взагалі.

Яку мораль сповідували енкаведисти?

- Чому, на вашу думку, Андрія так стурбувала розповідь про страждання Христа в Гетсиманському саду?

- Для чого автор у сюжеті роману звертається до образів біблійних героїв?

- Як ви розумієте епіграф роману?

- Чому роман має таку назву?

- Прокоментуйте Андреві слова: “Героїзм – це блиск раптової відваги, що захоплює людські серця доконанням неможливого”.

А як герой оцінює власну поведінку?

- Поясніть чому влада прагнула будь-що морально зламати Андрія і зволікала з фізичним знищенням.

- Яка риса була визначальною в характері Андрія Чумака і зберегла його від морального зламу?

- Прокоментуйте слова Андрія: “Ліпше умерти раз, умерти гордо, з незламаною душею, аніж повзати на колінах і вмерти двічі – морально і фізично.

“Я ВЕРНУСЯ ДО СВОЄЇ ВІТЧИЗНИ...”

Вечір-спогад

Ведучий 1. Ім'я Івана Багряного довгий час було невідоме для українського читача. За кордоном його романи видавалися багатьма мовами, там вони користувалися популярністю, “пробиваючи мури чужих літератур”, як наголошував Г.Костюк. На рідній землі його люто ненавиділа більшовицька влада: ім'я митця було занесено в чорні списки зрадників народу, а твори надовго вилучені з літературного вжитку. Тільки 1991 року І. Багряного реабілітовано – відтоді почала перевидаватися його творча спадщина.

Ведучий 2. Народився Іван Павлович Лозов'яга (таке його справжнє прізвище) 2 жовтня 1906 року в селі Куземин на Полтавщині (зараз Сумська область) в родині муляра. З шести років вчився в церковнопарафіяльній школі міста Охтирка. Навчання проводилось російською мовою, але вдома хлопця виховували в національному дусі.

Ведучий 1. “Вірші я почав писати (і то по-українському) ще в російській церковноприходській школі. Почав їх писати з протесту проти вчителя і вчительки, які мене злісно називали “мазепинцем”... Це було завзяте змагання. І от під впливом байок Глібова та “Катерини” Шевченка, які я дістав нелегально (це було за царя), я почав писати войовничі вірші в другому класі церковноприходської школи восьмирічним хлоп'ям...”

Ведучий 2. Три роки пізніше чи чотири, в вищій початковій, я вже був редактором шкільного журналу “Надія”, що виходив українською мовою, бо вже тоді школа була українською”

Ведучий 1. З 1920 року навчався у ремісничій профтехшколі, звідки перевівся до Краснопільської художньо-керамічної школи.

Суспільне життя в роки навчання у художньо-керамічній школі не проходили повз нього. В 1934 році вступив до Охтирської філії організації селянських письменників “Плуг”. Побував у Криму, на Кубані, Кам'янці-Подільському, де редагував місцеву газету.

Ведучий 2. У 1926 році вступив до Київського художнього інституту. Закінчив його без отримання диплома через “політичну неблагонадійність”. У 1927 році вийшла поетична збірка “До меж заказаних”. Суспільна позиція молодого поета насторожила НКВС. У 1929 році в Охтирці з власної ініціативи і власним коштом видав “зухвалу” поему “Ave Maria”, сам розіслав по книгарнях.

Поки цензура прийняла рішення заборонити книжку, майже увесь її тираж - 1200 примірників – розійшовся.

Ведучий 1. І. Багряного було заарештовано 16 квітня 1932 року за контрреволюційну і націоналістичну діяльність. Репресивна система тоді ще тільки набирала темпу й вирок був поблажливим: три роки вільного поселення на Далекому Сході. Туга за рідним краєм охопила І. Багряного, і він сів у поїзд, що прямував на захід. По дорозі його знову заарештовують за спробу втечі із заслання. Він опиняється у Байкало-Амурському таборі, де проводить три роки.

Повернувшись в Україну, одружується. В нього народжується син Борис і донька Наталя.

Ведучий 2. Але 16 червня 1938 року його заарештовують знову. Цього разу “справа” тяглася до 1940 року. Тоді в нього й почалися сухоти. За відсутністю матеріалів для повторного засудження його звільнили під нагляд. І Багряний оселяється в Охтирці, працює декоратором у місцевому театрі, живе тихо і скромно. Там його застає війна.

Ведучий 1. “Береться за редагування газети “Голос Охтирщини”. Невдовзі потрапляє до народного ополчення, працює в ОУН: малює листівки, плакати, складає пісні, виступає перед воїнами УПА. У 1944 році змушений виїхати за кордон, залишивши дружину з дітьми вдома. У цей час з’являється його роман “Тигролови”, який у Львові на літературному конкурсі поділив перше місце з повістю Тодося Осьмачки “Старший боярин”.

Ведучий 2. Новий Ульм (Німеччина) стає місцем його постійного перебування в еміграції. Завдяки І. Багряному це місто стало центром українського культурного відродження та демократично визвольного руху. Восени 1945 року І. Багряний разом з Ю. Шерехом, Ігорем Костецьким, Віктором Петровичем та іншими письменниками-емігрантами організує літературно-мистецьке об’єднання - Мистецький Український Рух (МУР). І. Багряний прагне згуртувати всі найкращі сили для боротьби за незалежність України.

Ведучий 1. У 1946 році, коли на вимогу Сталіна почалася примусова репатріація колишніх радянських громадян до СРСР, супроводжувана насильством, розстрілами, глумлінням, тортурами, обов’язковою висилкою до концтаборів, І. Багряний пише лист-статтю “Чому я не хочу повертатись до СРСР?”, який врятував життя багатьом людям, що перебували у поселеннях для переміщених осіб. Світ зрозумів, чому емігранти, не скоївши жодного злочину в рідному краю, не можуть туди повернутися.

Ведучий 2. У 1948 році І. Багряний разом з Г. Костюком, С. Підгайним та іншими організує українську революційно-демократичну партію (УРДП) ініціює створення об’єднання Української демократичної молоді (ОДУМ), створює і редагує газету “Українські вісті”. З часом І. Багряного обирають Головою Української Національної Ради. Це була найвища честь, якої міг заслужити член української спільноти у вільному світі.

Найжорстокішим ударом для Івана Багряного був організований по радіо звинувачувальний виступ сина Бориса, який жив в Україні.

Ведучий 1. Значну частину свого еміграційного життя І. Багряний був прикутий до ліжка. В душі його боролися письменник і політик. У літературній творчості сконцентрована найбільша сила Багряного. Про це говорять його твори: роман “Сад Гетсиманський” (1950), у якому викрито “диявольську каральну машину” НКВС, повість “Огненне коло” (1953) про трагедію української молоді під Бродами.

Ведучий 2. Помер Іван Багряний 25 серпня 1963 року. Похований на цвинтарі в Новому Ульмі. Поруч з барельєфом І. Багряного викарбувано слова з його поеми “Мечоносці”, які можна вважати життєвим кредо письменника:

Ми є. Були. І будем Ми.

Й Вітчизна наша з нами.

У 1992 році І. Багряному (посмертно) було присуджено Державну премію України ім. Т.Г. Шевченка.

Ведучий 1. Отже Іван Багряний не мав спокою, душевного ладу для творчості ні тут, у радянській Україні, ні там, у веремії української еміграції серед таких же вигнанців, як і сам. Бо мав чутливу, романтично окрилену душу митця, душу поранену і тіло виморене, мав силу-силенну задумів, плекав великі надії на творче усамітнення і душевний спокій – але не судилося.

Ведучий 2. Рятівним острівцем для змученої душі Івана Багряного була його нова родина. Із дружиною Галиною познайомився в 40-х рр. У них народилися син Нестор і донька Роксолана. Вдова письменника живе зараз у Німеччині. Син Нестор працює в Мюнхені, дочка Роксолана – в Гейдельберзі, де в місцевому університеті спеціалізується на славістиці.

“Я ВЕРНУСЯ ДО СВОЄЇ ВІТЧИЗНИ...”

Книжкова виставка

Розділ 1. Безкомпромісний і творчо багатолікий

“Ходи тільки по лінії найбільшого опору – і ти пізнаєш світ. Ти пізнаєш його на власній шкурі”

І. Багряний

Для цього розділу радимо підібрати літературу про життя і творчість письменника.

Розділ 2. Художній світ Івана Багряного.

“Літературою почав займатись дуже рано, якщо мати за літературну працю дитяче писання віршів.”

І. Багряний

В цьому розділі можна запропонувати читачам познайомитися з творами письменника.

Розділ 3. Людина ренесансного періоду.

“Сміливі завжди мають щастя.”

І. Багряний.

До цього розділу пропонуємо включити літературу про значення творчості Івана Багряного для сучасного читача.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Багряний І. З камери смертників. Гуляй-Поле. Морітурі. (Передмова О. Коновала)/ І. Багряний .– Львів: Сполом, 1999.- 160 с.

Багряний І. Золотий бумеранг: (Передмова та підготовка текстів Миколи Мирошниченка)/ І. Багряний // Слово і час. – 1993. -№ 12. – с.88-89.

Багряний І. Людина біжить над прірвою: Роман /Післямова Л. Череватенка/ І. Багряний. – К. Укр. письменник, 1992. – 320 с.

Багряний І. Публіцистика: Доповіді, статті, памфлети, рефлексії, есе /Упоряд. О.Коновала; передм. І. Дзюби; Післямова Г. Костюка/І. Багряний. – К.: Смолоскип, 1996. – 856 с.

Багряний І. Сад Гетсиманський: роман/ Передм. О.С. Гаврильченка, А.П. Коваленка, підгот. Тексту О.С. Гаврильченка, А.П. Коваленка, підгот. Тексту О.С. Гаврильченка, А.П. Коваленка, А.Ю. Ткаченка / І.Багряний. – К.: Дніпро, 1992. – 528 с.

Багряний І. Тигролови: Роман та оповідання/ Післямова М.Г. Жулинського; упоряд. О.С. Гаврильченка та А.П. Коваленка/І. Багряний. – К.: Молодь, 1991. – 264с.

Біографія Івана Багряного та шкільна версія аналізу роману “Тигролови” / під. Ред. Григорія Клочека. – Кіровоград: Степова Еллада, 2000. – 240с.

Гаврильченко О. Коваленко А. Огненне коло Івана Багряного/О. Гаврильченко// Київ. – 1991. – №3. – с.95-96.

Гальченко С.А. , Пиріг Р.Я. Видобута з архівів КДБ: (Про автобіографію І. Багряного, яка постає із його листів до Дм. Нитченка.)/С.А. Гальченко, Р.Я. Пиріг// Слово і час. – 1994. - №2. – с.5-6.

Гусева С. Тема уроку “Тигролови” І. Багряного/С. Гусева // Слово і час. – 1994.-№6. – с.61.

Дзюба І. Публіцистика Івана Багряного/ І. Дзюба //Сучасність. –1992. - №4. – с.64-70.

Дзюба І. Романтик серцем, реаліст думкою: (І. Багряному 90)/ І. Дзюба // Освіта. – 1996. – 16 жовт. С.12-13

Жулинський М. Іван Багряний/М. Жулинський // Слово і час. – 1991. - №10. – с.7-13

Заїка Г. Українці в діаспорі: (Бінарний урок-конференція з географії та укр.літ)/Г. Заїка // Народознавство. – 1995. – (№ 19) січ.

Ковальчук О. Новітній українець у Саду Страждань (Образ головного героя роману І. Багряного “Сад Гетсиманський”)/О. Ковальчук // Дивослово. – 1997. - №7. – с.38-40.

Кондратюк І. Екранізовано Івана Багряного: (“Сад Гетсиманський”) / І. Кондратюк // Культура і життя. – 1994. – 16 лип.

Марцинюк Т. Людина на трагічному іспиті історії:/Т. Марцинюк // Дзвін. – 1995. -№10. – с.149.

Нитченко Д. Великий майстер літератури: (Фрагм. спогадів про Івана Багряного)/Д. Нитченко // Дніпро. – 1992.-№10/12. – с.180-183.

Сологуб Н.М. Біблійні образи в худ. творчості І. Багряного/Н.М. Сологуб // Мовознавство. – 1993. -№1/2. – с.43-46.

Уліщенко А. Система уроків за творчістю Івана Багряного в 11-му класі/А. Уліщенко // Укр. мова і л-ра в школі. 2001. - №1.- с.36-47.

Шугай О. Одиссея української людини, або витoki епічного мислення Івана Багряного /О. Шугай // Пам'ять століть. – 1998. - №5 с.2-27.